Şahin, M. (2020). Apollonia AD Rhyndacum'dan bir aplik seramik parçası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 9*(4), 1861-1873.

*Uluslararası **T**ürkçe **E**debiyat **K**ültür **E**ğitim Dergisi Sayı: 9/4 2020 s. 1861-1873, TÜRKİYE*

Araştırma Makalesi

APOLLONIA AD RHYNDACUM'DAN BİR APLİK SERAMİK PARÇASI

Mustafa ŞAHİN*

Geliş Tarihi: Mayıs, 2020 ***Kabul Tarihi: Kasım, 2020***

Öz

Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Gölyazı Mahallesi'nde yer alan Apollonia a.R. kentinde Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile Bursa Müzeler Müdürlüğü başkanlığında 2015-2018 yılları arasında bilimsel danışmanlığımızda farklı alanlarda kurtarma ve sondaj kazıları yapılmıştır. Kazı ve temizlik çalışmaları Nilüfer Belediyesi tarafından fonlanan çalışmaların bir bölümü de Kız Ada olarak bilinen alanda gerçekleştirilmiştir. 2017 yılında ada üzerinde yapılan sondaj kazılarının amacı, temenos alanında olası yapıları tespit ederek mimariyi anlayabilmek, yapıların planlarını çıkartmak, varsa kült alanının hangi tanrıya ait olduğunu tespit etmektir.

2017 yılı kazılarında Kız Ada'da yapılan sondaj kazılarında bulunan aplik seramik parçası üzerinde korunan kabartma çıplak erkek betiminin başlangıçta Klasik Çağ'ın ünlü heykeltıraşı Praxiteles'in ünlü heykeli Apollon Sauroktonos'u temsil ettiği düşünülmüştür. Ancak khlamysi, kanatlı ayakkabıları ve sol yanındaki payeden destek alır şekilde ayakta durması nedenleriyle Apollon Sauroktonos değil de yine Praxiteles'in Çocuk Dionysos'u taşıyan Hermes yontusunu temsil ediyor olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Erkek figürünün vücut hatlarında barok görünümün kaybolması ve vücudun incelip uzaması gibi nedenlerle, seramik parçasının *MÖ* 1. yüzyılın sonlarına doğru bir tarihten olduğu düşünülmektedir. Mitolojik konulu figürlerden oluşan aplik seramik üretiminde önemli merkezlerden birisi Pergamon'dur. Kazıların henüz başlamış olması nedeniyle her ne kadar aplik seramiklerin üretim yeri konusunda herhangi bir öneride bulunamıyorsak da benzer bir örneğin Apollonia a.R. kazılarında da ele geçmiş olması, her iki kent arasında ilişki olabileceğini göstermesi açından kayda değerdir.

Anahtar Sözcükler: Apollonia a.R., Kız Ada, Apollon Kutsal Alanı, Praxiteles, Apollon Sauroktonos, Hermes-Dionysos, aplik seramik.

AN APPLIQUÉ CERAMIC FRAGMENT FROM APOLLONIA A.R.

Abstract

Apollonia a.R. located in Gölyazı District of Bursa's Nilüfer Borough. With the permission of the Ministry of Culture and Tourism, rescue and drilling excavations were carried out in different areas of the city in our scientific consultancy between 2015-2018 under the Directorate of Bursa Museums Directorate. Excavation and cleaning works funded by Nilüfer Municipality were carried out in the parts of the area known as Kız Island. The purpose of the drilling excavations on the island in 2017 is to identify the

* Prof. Dr.; Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, mustafasahin@uludag.edu.tr

possible structures in the temenos area, to understand the architecture, to draw up the plans of the structures, to determine which god if any, the cult area belongs to.

Initially, it is thought that the depiction of the naked boy relief represented the famous statue of the famous sculptor of the Classical Age, Praxiteles, Apollon Sauroktonos, which was preserved on the piece of an appliqué ceramic, found in the drilling excavations in Kız Ada during the 2017 excavations. However, it was concluded that this depiction might not represent Praxiteles's Apollo Sauroktonos, but might represent Hermes and the Infant Dionysos, due to its standing posture supported with a pier on the left side, the chlamys, and the winged shoes. Due to the loss of the baroque appearance in the body lines of the male figure and the thinning of the body, the ceramic piece is thought to be from the end of the 1st century BC. Pergamon is one of the important centers in the production of appliqué ceramics consisting of figures with mythological themes. Although we can not make any suggestions about the production place of the appliqué ceramics since the excavations have just started, it is noteworthy that a similar example was also found during the excavations in Apollonia a.R., showing that there may be a relationship between the two cities.

Keywords: Apollonia a.R., Kız Island, Apollon Sanctuary, Apollon Sauroktonos, Hermes-Dionysos, appliqué pottery.

Bu makalede, Apollonia a.R. kentinde Kız Ada olarak bilinen ve Apollon Kutsal Alanı'nın bulunduğu iddia edilen alanda 2017 yılında yapılan sondaj kazıları esnasında bulunan bir aplik seramik üzerindeki çıplak erkek figürini ikonografik olarak ele alınacaktır (Resim 1-2). Konumuzu oluşturan seramik parçası, Kız Ada'da Sondaj 4 olarak belirlenen sektörde bir bölümü açığa çıkan olası tapınak kalıntısının güney sınırını belirleyen temel duvarının dış bölümünde, doğu-batı istikametinde uzanan kazı çukurunun 7. seviyesinde, -161 cm derinlikte açığa çıkmıştır (Resim 3). AR17_KA_fgrn14 numara ile kayıt altına alınan seramik parçası, kiremit rengi hamura (5YR 6/8 - reddish yellow) sahip olup üzerinde yer yer kızıl renk astar korunmuştur (5YR 7/8 - reddish yellow). 11,2 cm yükseklik ve 10,9 cm genişliğindeki pişmiş toprak kap parçasının üzerinde aplikte teknikte monte edilmiş cepheden 10,3 cm yüksekliğinde ve 6,4 cm genişliğinde çıplak bir erkek betimi bulunmaktadır (Resim 1). Figürün gövdesi korunmuş; baş, sağ omuz ile ele arası, sağ ayak, sol omuz ve sol el eksiktir. Yüzeyde etkili aşınma dikkat çekmektedir. Sağ elinin altındaki kopma figürün kabın yüzeyine aplike olarak yapıştırıldığını düşündürmektedir (Hübner, 1993, s. 200 Kat. 225 Lev. 47; s. 202 *vd.* Kat. 252 Lev. 53). Seramik parçanın bezemesiz iç yüzeyinde alt alta yatay ilerleyen derin çark izleri, kaba işçilik, astar bulunmaması ve son olarak tabanda yer alan iç bükey profil parçanın ağzı kapalı bir kaba ait olabileceğine işaret etmektedir (Hübner, 1993, s. 199 Kat. 210b Lev. 47) (Resim 2). Kabartmalı yüzeyin üst tarafında bir bölümü korunan dudak profiline benzer kademeli geçiş de bu olasılığı güçlendirmektedir.

Cepheden çıplak olarak ayakta duran erkeğin vücut ağırlığı sağ ayağındadır; solu dizden hafif kırılarak sol yana doğru atılmış, parmak uçlarına basmaktadır. Her iki ayağın ayak bileği seviyesinin hemen üzerinde dışa taşan profiller dikkat çekmektedir. Sağ kolu yan aşağıya bırakılmış, kırıktan anlaşıldığı kadarıyla bir miktar yan ileridedir. Ancak aşınma nedeniyle elinde tuttuğu nesne seçilememektedir. Sol kol dirsekten kırılarak yana uzatılmış, dirseğinden destek alır şekilde yanındaki payenin üzerinde durmaktadır. Vücut, duruştan kaynaklanır şekilde

sağına doğru dış bükey yarım daire çizmektedir. Arka fonda sol koldan aşağı doğru inerek ayak bilekleri hizasından tekrar sağ kola doğru yükselen alt alta profiller dikkat çekmektedir.

Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Gölyazı Mahallesi'nde yer alan Apollonia a.R. kentinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Bursa Müzeler Müdürlüğü başkanlığında 2015-2018 yılları arasında bilimsel danışmanlığımızda farklı alanlarda kurtarma ve sondaj kazıları yapılmıştır. Kazı ve temizlik çalışmaları Nilüfer Belediyesi tarafından fonlanan çalışmaların bir bölümü de Kız Ada olarak bilinen alanda gerçekleştirilmiştir[1].

Kentin koruyucu tanrısı Apollon'a ait temenosun bulunduğu düşünülen Kız Ada anakaranın yaklaşık 1 km güneyinde yer almaktadır (Resim 4-5). Kayıtlara geçen ilk ziyaret 1842-1844 yılları arasında Fransız gezginler M. Philippe Lé Bas ve Salomon Reinach tarafından yapılmıştır. Bu ziyaret esnasında ada üzerinde yüzeyde görülebilen mevcut mimari kalıntıların rölöveleri yapılmış (Lé Bas, 1888, Lev. II-1, 2, 4, Lev. II-2, 1-8), buna göre olası yapıların restitüsyon planları çıkartılmaya çalışılmıştır (Lé Bas, 1888, Pl. II-1, 1-3). Çizimlerinden anlaşıldığı kadarıyla ada üzerinde, adanın etrafını çevreleyen temenos duvarı, en azından kuzey ve güney yanlarda revakların oluşturduğu bir portiko, adanın doğudaki kısa kenarında eksedra şeklinde içbükey basamaklı anıtsal bir propylon[2] ve adanın ortasına gelecek şekilde Apollon için adandığı düşünülen İonik tetrastyl bir tapınak yer almaktadır (Lé Bas, 1888, Pl. II-1, 1) (Resim 6). İmparator I. Maximinus (*MS* 235-238) ve III. Gordianus (*MS* 238-244) (Wroth, 1892, 13 Kat. 29 Lev. 2.16) dönemlerine ait kent sikkelerinin arka yüzünde bulunan ön cepheden betimlenmiş yapının Apollon Tapınağı olduğu düşünülmektedir (Resim 7).

Adanın daha sonraki önemli ziyaretçileri yaklaşık 150 yıl sonra 2002-2003 yıllarında Serdar Aybek ve A. Kazım Öz olmuştur (Ayberk ve Öz, 2004, s. 3 *vd.*). Yoğun bitki örtüsü nedeniyle adanın içlerine ulaşamasalar da temenos duvarının doğu bölümünde tekne bağlamak için kullanılan halka şeklindeki iskele babalarını in situ olarak son gören kişilerdir (Lé Bas, 1888, Pl. II-2, 5, 8. - Ayberk ve Öz 2004, s. 4, Res. 15). Bunlara ait sağlam örnek günümüzde artık bulunmamaktadır.

2016 yılında Nilüfer Belediyesi'ne bağlı temizlik işçilerinin yardımıyla ada üzerinde yapılan ot ve çalı temizliğinden sonra, in situ kalıntılar uzun yıllar aradan sonra ilk defa tarafımızdan görülmüştür. Bunu 2017 yılında temenos alanında yaptığımız sondaj kazıları izlemiştir. Sondaj kazılarındaki amacımız; olası yapıları tespit etmek, planlarını çıkartmak, varsa kült alanının hangi tanrıya ait olduğunu tespit etmektir (Resim 5). Bu kapsamda ilk sondaj, adayı çeviren temenos duvarı ile buna paralel olarak kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan horasan harçlı iç duvar arasındaki bağlantıyı tespit etmeye yönelik açılan Sondaj 1 olmuştur. Bunu Lé Bas'ın çiziminde eksedra şeklinde gösterilen anıtsal girişin sınırlarını tespit etmeye yönelik Sondaj 2 ve 3 kazıları izlemiştir. Son olarak adanın orta bölümünde gösterilen İonik tetrastyle tapınağın tam yerini belirleyebilmek amacıyla kazılan Sondaj 4 takip etmiştir. 2018 yılında kazılara izin verilmemesi nedeniyle ada üzerindeki çalışmalara ara verilmek zorunda kalınmıştır.

[1] Kazı izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, kazı başkanlığını üstlenen Bursa Müzeler Müdürlüğüne ve çalışmalara destekte bulunan Nilüfer Belediyesi Başkanlığına teşekkür ederiz.

[2] Eksedra şeklinde basamaklı girişe sahip temenosun benzeri Pessinus'ta bulunan Sebasteion'da da görülmektedir. Ayrıca *bk.* Lambrechts, 1973, 111; Devreker *vd.*, 1995, 133 Res. 4, 137 Res. 6.

Konumuzu oluşturan seramik parçası üzerinde, gövdeye aplike teknikte eklenmiş cepheden çıplak bir erkek figürü yer almaktadır (Resim 1); sağ kolu yan aşağıda, solu ise yanında duran bir payenin üzerine doğru uzatılmıştır. Payenin üzerinde yukarıdan aşağı doğru birbirine paralel ilerleyen kanallar dikkat çekmektedir. Bu kanallar paye olarak adlandırdığımız desteğin sütun gövdesi olabileceğini düşündürmektedir. Arka zeminde sol kol altından başlayıp sağ kola doğru tekrar yükselen yarım daireler şeklinde alt alta genişleyen profiller, erkeğin sırtından aşağı sarkan khlamysine işaret etmektedir (Hübner, 1993, s. 202 Kat. 252 Lev. 53; s. 210 Kat. 346 Lev. 76). Dikkat çeken bir diğer detay ayak bilekleri seviyesinde dışa taşan profillerdir. Bu profiller çıplak erkeğin ayağında ayakkabıya benzer bir aksesuarın bulunduğunu düşündürmektedir.

Aplike parça ilk bulunduğunda; cepheden betimlenen çıplak kabartma erkek figürünün, sol yanında yer alan sütun gövdesi nedeniyle, Praxiteles'in ünlü Apollon Sauroktonos heykelinin bir kopyası olabileceği düşünülmüştür (Preißhofen, 2002, Taf. 22.B). Böylece olası tapınağın kült yontusunun gerçekten de İmparator I. Maximinus (*MS* 235-238) ve III. Gordianus (*MS* 238-244) (Wroth, 1892, s. 13 Kat. 29 Lev. 2.16. - Imhoof-Blumer, 1913, s. 77 Lev. 4. Res. 24) dönemlerine ait kent sikkelerinin arka yüzünde tetrastyle tapınağın içinde gösterilen Apollon Sauroktonos olduğu konusunda bir belgeye daha ulaşılmıştır (Resim 7). Zira sikkeler üzerinde yer alan Apollon, sol kolu ile yanındaki sütundan destek alır şekilde çıplak olarak cepheden ayakta durmaktadır; bacaklar profilden, üst vücut ise cepheden verilmiştir. Sağ kolu yana uzatılarak yukarı kaldırılmıştır. Böylece vücut soluna doğru dönmeye çalışıyormuş izlenimi verilmek istenmiş gibidir. Apollon'un bu tipi Apollonia a.R. kentinde çok sevilmiş olacak ki, farklı dönemlerde darp edilen sikkelerde de görmek olasıdır (Imhoof-Blumer, 1913, s. 70 *vd.* Lev. 4. Res. 10, 13; s. 87 Lev. 5 Res. 7).

Aplik seramik parçası üzerinde yer alan kabartma çıplak erkek figürü, çıplak olması, solundaki sütun şeklindeki paye ve sol kol dirseği ile bundan destek alması gibi özellikleriyle kent sikkeleri üzerinde yer alan Apollon betimi ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle de parça ilk bulunduğunda, ada üzerinde Apollon Kutsal Alanı'nın bulunduğuna dair hipotezi destekleyen ilk arkeolojik belgenin ele geçirildiği düşünülmüştür. Ancak, seramik parçası üzerinde bulunan kabartma erkek figürünün, cepheden verilmesi, sağ kolunun yan aşağıda olması, sırtından aşağı doğru inen khlamys, ağırlığın sağ ayağa verilmesi sonucu sağına doğru geniş yay çizen vücut duruşu ve ayağında bulunan ayakkabıya benzer aksesuarlar Apollon Sauroktonos ikonografisine uymamaktadır. Bu durumda aplik seramik üzerinde yer alan çıplak erkek kimi temsil etmektedir?

Kabartma çıplak erkek figürünün kim olabileceği konusunda en önemli ipucumuz ayak bileklerinde bulunan anomalilerdir. Çok fazla aşındığı için tam olarak ne olduğu belli olmayan çıkıntıları iki şekilde yorumlamak mümkündür: ayaklarında bot benzeri bir ayakkabı mı vardır? Bilindiği gibi Bendis veya Dionysos ikonografilerinde tanrılar Trakya botları ile betimlenebilmektedir. Örneğin Pire'den *MÖ* 329/320 arasına tarihlenen bir vesika kabartması üzerinde protom şeklinde Pan, yarım betim şeklinde Nympheler ve Hermes ile birlikte adakta bulunanların önünde Deloptes ve Trakyalı Tanrıça Bendis yer almaktadır (Meyer, 1989, Lev. 32.2) (Resim 9). Kopenhag'da Ny Carlsberg Glyptothek'de korunan kabartmada Bendis, ayaklarında Trakya botları ile birlikte betimlenmiştir. Ancak seramik parçası üzerindeki figürün erkek olması bu olasılığı ortadan kaldırmaktadır.

Erkek tanrılar arasında bot ile Dionysos'u görüyoruz. Kopenhag Ny Carlsberg Glyptotek'de sergilenmekte olan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir mermer heykelde Dionysos'u üzerinde leopar derisinden aksesuarı, sol elinde thyrsosu ve sağ yanında panteri ile birlikte Trakya botlarını giymiş olarak görüyoruz (Langlotz, 1952, s. 4 Res. 1) (Resim 10). Dionysos, *MÖ* 5. yüzyıldan başlayarak kırmızı figür vazolar üzerinde Trakya botları ile resmedilmeye başlanmıştır. Örneğin Londra, British Müzesinden bir kırmızı figür stamnos üzerinde sarhoş Dionysos, sırtında leopar derisi, ayağında Trakya çizmeleri ile dans etmektedir (Carpenter, 1997, Lev. 9.b). Yine Tarent'den Karneia Ressamı'na ait bir kırmızı figür volütlü krateri üzerinde Dionysos, ayağında çizmeleriyle bu defa dans eden menadlara eşlik etmektedir (Arias ve Hirmer, 1960, Lev. 231). Dionysos Trakya botları ile betimlendiğinde yarı çıplak veya giyiniktir; genellikle saçları uzun ve sakalsızdır. Diğer bir ifade ile Tanrı çizmeli olduğu betimlerinde tamamen çıplak gösterilmemiştir. Bu nedenle seramik parçası üzerindeki çıplak erkeğin Dionysos'u temsil etmesi zor bir olasılıktır.

Ayak bileklerinde dikkat çeken anomaliler Hermes'in kanatlı ayakkabılarını da akla getirmektedir. Erken örneklerde kanatlı ayakkabıları ile giyinik şekilde resmedilen Hermes[3], *MÖ* 5. yüzyıldan başlayarak genellikle khlamys ile betimlenir. Khlamys, *MÖ* 470-460 tarihli bir kırmızı figür kylix üzerinde olduğu gibi üst vücudu tam kapatabileceği gibi[4], sol omuzdan aşağı da sarkıtılabilmektedir[5]. Bu örneklerin yanı sıra, orijinali *MÖ* 2. yüzyıla tarihlenen Herculaneum'da Villa dei Papiri'de bulunan ve *MÖ* 31-14 yılları arasına tarihlenen bronz Hermes heykelinde olduğu gibi, tanrı kanatlı ayakkabıları ile tamamen çıplak da betimlenebilmektedir (Guidobaldi, 2008, s. 231 Res. 108) (Resim 11). Diğer bir ifade ile seramik parça üzerinde yer alan erkeğin ayak bileklerindeki dışa taşkın profiller Hermes'in kanatlı ayakkabıları olabilir mi?

Diğer bir ifade ile yanında khlamys ile çıplak betimlenen kabartma çıplak erkek figürü, sağ kolun yan aşağıda olması, vücut ağırlığını sağ bacak üzerine vermesi gibi nedenlerle Hermes ikonografisine yabancı değildir. Örneğin, Belvedereli Antinoos olarak da bilinen ve orijinali *MÖ* 360-350 arasına tarihlenen Praxiteles'in Hermes Andros-Farnese heykeli, vücut ağırlığını sağ ayağına verdiği duruşu, yan aşağıda duran sağ kolu ve sol omuzdan aşağı bırakılan khlamys ile seramik üzerine aplik olarak yerleştirilen çıplak erkek ile yakın benzerlik göstermektedir (Heykel. Pasquier ve Martinez, 2007, s. 305 Res. 215.) (Resim 12). *MS* 117-138 arasında yontulduğu düşünülen Roma İmparatorluk Dönemi kopyası ile fark ayaklarda yer aldığını düşündüğümüz kanatlı ayakkabılardır.

Praxiteles'in ünlü heykellerinden birisi çocuk Dionysos'u taşıyan Hermes'dir. Hellensitik ve Roma İmparatorluk dönemlerinde çok sayıda kopyası yapılan heykelde, Zeus'un Semele'den olan oğlu Dionysos'un Zeus'un baldırından tekrar doğduktan sonra Hermes tarafından yetiştirilmek üzere Nysia Dağı'ndaki Nymphelere götürülmesi konu edilmiştir. Yontuda, Hermes'in bir anlık dinlenmesi ve bu esnada bebek Dionysos'u oyalamak üzere ona üzüm salkımı uzatması konu edilmektedir (Süsserott, 1938, Lev. 31 Res. 4. - Pasquier ve

[3] Örneğin Delphi'de Siphnoslular Hazine Binasının batı frizinde (Miré - Coste-Messelière 1957, Lev. 69) veya *MÖ* 500-490 yıllarına tarihlenen Peloponnes'den Hermes Kriophoros figürininde olduğu gibi (Langlotz, 1927, Lev. 2). Pompei'den Geç Hellenistik – Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir duvar resminde olduğu gibi Hermes'in giyinik olduğu geç örnekleri de görmek mümkündür (Mielsch, 2001, s. 168 Res. 200).

[4] LIMC V, 2 (1990), s. 218 Resim orta sol, *bk.* Hermes (G. Siebert).

[5] Örneğin *MÖ* 120-80 yıllarına tarihlenen Mahdia batık buluntusu olan bronz Hermes figürüni (Hellenkemper-Salies 1994, Taf. 13), Roma İmparatorluk Çağı kopyası olup orijinali *MÖ* 430 yılına tarihlenen Thalwil Merkür Figürini (Schuchhardt, 1962, Lev. 22-23) veya *MS* 306-476 yıllarına tarihlenen Hermes heykeli (Frantz, 1988, Lev. 38.D).

Martinez 2007, s. 123 Res. 22). Orijinali Olympia'da Zeus Kutsal Alanı'nda bulunan ve Olympia Arkeoloji Müzesinde korunan mermer heykelde, Hermes çıplak olarak, sağı üzerinde cepheden ayakta durmaktadır; sol bacak dizden kırılarak arkaya doğru atılmış, ayak parmakları üzerine basmaktadır (Barringer, 2014, s. 290 Res. 5.20) (Resim 14). Bebek Dionysos'u sol yanına doğru uzatıp, yanındaki payeden dirseği ile destek aldığı sol eli ile tutmaktadır. Ucu sol koluna dolanmış olan khlamys, yastık gibi katlanarak paye üzerinden aşağı doğru bırakılmıştır. Yan yukarı kaldırdığı sağ elinde ise bir salkım üzüm tutmaktadır. Her ne kadar Olympia heykeli, sağ kolunu yukarı doğru kaldırılmış şekilde betimlenmiş ve ayaklarında kanatlı ayakkabısı bulunmasa da tip olarak aplik seramik üzerinde korunan çıplak erkek betimi ile yakın benzerlik göstermektedir.

Napoli Ulusal Müzesinde korunan ve Minturno Hermesi olarak tanınan mermer yontunun her ne kadar Roma İmparatorluk Dönemi kopyası günümüze ulaşsa da orijinali *MÖ* 450-400 yıllarına tarihlenmektedir (Pasquier ve Martinez, 2007, s. 100 Res. 77) (Resim 15). Hermes bu kopyada çıplak olarak sağ bacağı üzerinde cepheden ayakta dururken, solunda bebek Dionysos'u taşımaktadır. Praxiteles'in Hermes-Dionysos'undan farklı olarak kanatlar başının üzerinde olup, kerykeion tutan sağ kolu bizim örnekte olduğu gibi yan aşağıdadır. Bu heykelin Prexiteles'in Hermes - Dionysos'unun öncülü mü yoksa bir varyasyonu mu olduğu tartışmasına girmeyeceğiz. Ancak bu heykel, çocuk Dionysos'u taşıyan Hermes tipinde sağ kolun yan aşağıda olabildiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Diğer bir ifade ile bu örnek seramik parçasında yer alan çıplak erkeği bir adım daha Hermes ikonografisine yaklaştırması açısından dikkate değerdir.

Trakya'da Anchialos kenti darbı olan bir sikkenin arka yüzünde de çocuk Dionysos'u taşıyan Hermes tipine yer verildiğini görüyoruz (Lacroix, 1949, Lev. 27. 5) (Resim 16). Betimde çıplak Hermes, sağ bacağı üzerinde cepheden betimlenmiştir. Sol bacağı dizden kırılarak arkaya atılmış parmak ucuna basmaktadır. Sol yanında bulunan sütun şeklindeki payeden sol kolun dirseği ile destek alarak sol elinde çocuk Dionysos'u taşımaktadır. Sağ kol ise yan aşağı bırakılarak dirsekten bükülüp yana doğru uzatılmıştır. Seramik parçası üzerinde yer alan çıplak erkek figürüne çok yakın benzer olan bu örnekte, resimden anlaşıldığı kadarıyla, farklı olarak khlamys ve ayaklarında kanatlı ayakkabı bulunmamaktadır.

Çocuk Dionysos ile birlikte betimlenen Hermes heykellerinde Hermes'in ayaklarında kanatlı ayakkabıya rastlayamadık. Ancak vazo resimlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Hermes'in çocuk Dionysos'u taşırken betimlendiği örneklerde kanatlı ayakkabılar Hermes ikonografisine yabancı değildir. *MÖ* 420 yılına tarihlenen Dinos Ressamına ait kırmızı figür çan krater üzerinde Hermes, çocuk Dionysos'u Nysa Dağlarında yaşayan Nymphelere götürürken resmedilmiştir (Rizzo, 1932, Lev. 105. - Stark, 2012, Lev. 11.a) (Resim 17). Tanrı, üst vücudunu khlamysi ile tamamen örtmüş şekilde çocuk Dionysos'u taşırken gösterilmiştir. Yan aşağıdaki sağ elinde ise Minturno Hermesi'nde olduğu gibi kerykaionunu tutmaktadır (Resim 15). Ayaklarında kanatlı ayakkabıların bulunması, bu ikonografiye kanatlı ayakkabıların yabancı olmadığını göstermesi açısından kayda değerdir.

Sonuç olarak 2017 yılı kazılarında Kız Ada'da yapılan sondaj kazılarında bulunan aplik seramik parçası üzerinde korunan çıplak erkek betimi, Praxiteles'in Apollon Sauroktonus'undan ziyade Çocuk Dionysos'u taşıyan Hermes ikonografisine benzemektedir (Pasquier ve Martinez, 2007, s. 123 Res. 22). Belvedereli Antinoos olarak da bilinen Hermes Andros-Farnese de yakın benzerlik gösteriyor olmasından dolayı göz önünde bulundurulabilir (Pasquier ve Martinez,

2007, s. 305 Res. 215). Apollonia seramik parçası üzerinde yer alan figür, stilistik açıdan Pergamon'dan genellikle Geç Hellenistik – Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen, *MÖ* 2-1. yüzyıl, (Hübner, 1993, s. 181 *bk.* "zur Datierung") aplik seramikler üzerinde bulunan mitolojik konulu kabartma figürlerde benzerlerini bulmaktadır (Hübner, 1993, s. 202 Kat. 252 Lev. 53; s. 210 Kat. 344 Lev. 76). Eğer yüzeydeki aşınma bizi yanıltmıyorsa, erkek vücudunda Yüksek Helenistik Dönemin barok görüntüsü tamamen ortadan kalkmış (Hübner, 1993, s. 212 Kat. 364a.2 Lev. 81), vücut incelip uzamıştır. Bu nedenle aplik seramiğin *MÖ* 1. yüzyılın sonlarına doğru bir tarihte üretilmiş olabileceğini düşünüyoruz. Aplik seramik üretimi konusunda Helenistik Dönemin önemli merkezlerden birisi Pergamon'dur (Hübner, 1993, s. 107 *vd.*). Apollonia a.R. kentinde kazı ve araştırmaların henüz başlamış olması nedeniyle aplik seramiklerin üretim yeri hakkında herhangi bir öneride bulunmak istemiyoruz. Ancak Apollonia a.R. kazılarında benzer bir örneğin ele geçmiş olması, her iki kent arasında olası bir ilişkinin varlığını göstermesi açından kayda değerdir.

Kaynaklar

- Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından önerilenler dışında aşağıdaki kısaltmalar kullanılmıştır.

Arias, P. E. & Hirmer M. (1960). Tausend Jahre Griechische Vasenkunst. München.

Aybek, S. & Öz, A. K. (2004). Preliminary Report of the Archaeological Survey at Apollonia ad Rhyndacum in Mysia. *Anadolu / Anatolia*, 27, 1-25.

Aybek, S. ve Öz, A. K. (2010). Uluabat Gölü Çevresi 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları. 27. AST, 25-29 Mayıs 2009 Denizli. Ankara, 313-328.

Aybek, S. & Dreyer, B. (*ed.*), (2016). Der archäeologische Survey von Apollonia am Rhyndakos beim Uluabat-See und der Umgebung Mysiens in der Nordwest-Türkei 2006-2010. *Orient & Occident in Antiquity 2*. Berlin.

Barringer, J. M. (2014). *The Art of Ancient Greece*. Cambridge.

Carpenter, T. H. (1997). *Dionysian Imagery in Fifth-Century Athens*. Oxford.

Devreker, J., Theoen, H. & Vermeulen, F. (1995). The Imperial Sanctuary at Pessinus and its Predecessors : A Revision. *Anatolia Antiqua / Eski Anadolu*, 3, 125-144.

Frantz, A. (1988). Frantz, Late Antiquity. A.D. 267-700, Agora 24. Princeton - New Jersey.

Guidobaldi, M. P. (*ed.*) (2008). Guidobaldi Ercolano. Tre secoli di scoperte. Ausstellungskatalog Neapel, Museo Archeologico Nazionale. Neapel.

Hellenkemper-Salies, G. (*ed.*) (1994). Das Wrack. Der antike Schiffsfund von Mahdia 1. Ausstellungskatalog Bonn, Rheinisches Landesmuseum. Köln.

Hübner, G. (1993). Die Applikenkeramik von Pergamon: Eine Bildersprache im Dienst des Herrscherkultes. PF. 7. Berlin - New York.

Imhoof-Blumer, F. (1913). *Die antiken Münzen Mysiens*. Berlin.

Kalogeropoulou – Yalçın, E. (2017). *Apolyont'un Sakinleri Mekan, Bellek ve Tarih*. Bursa.

Lambrechts, P. (1973). Report sur la cinquième campagne de fouilles à Pessinonte. *TürkAD 20*(1), 107-122.

Langlotz, E. (1927). *Frühgriechische Bildhauerschulen*. Nürnberg.

Langlotz, E. (1952). Alkamenes-Probleme. *BWPr*, 108, 1-17.

Lé Bas, M.P. & Reinach, S. (1888). *Voyage Archéologique en Gréce et en Asie Mineure.* Paris.

Lacroix, L. (1949). Les reproductions de statues sur les monnaies grecques. La statuaire archaique et classique. Liège.

Meyer, M. (1989). Die griechischen Urkundenreliefs, AM Beih. 13. Berlin.

Mielsch, H. (2001). *Römische Wandmalerei.* Darmstadt.

Miré, G. de - Coste-Messelière, P. de La. (1957). *Delphes*. Paris.

Öz, A. K. (2017). *Uluabat Gölü Çevresi Mimari ve Arkeolojik Yüzey Araştırması*. Bursa.

Pasquier, A. & Martinez, J.-L. (*ed*.) (2007). Praxitèle. *Ausstellungskatalog Paris*. Paris.

Preißhofen, R. (2002). Der Apollon Sauroktonos des Praxiteles. *AntPl*, 28, 41-115.

Schuchhardt, W.-H. (1962). Bronzestatuette des Merkur von Thalwil. *AntPl* 1, 1-60.

Stark, M. (2012). Göttliche Kinder. Ikonographische Untersuchung zu den Darstellungskonzeptionen von Gott und Kind bzw. Gott und Mensch in der griechischen Kunst. Stuttgart.

Süsserott, K. H. (1938). Griechische Plastik des 4. Jahrhunderts vor Christus. *Untersuchungen zur Zeitbestimmung*. Frankfurt a.M.

Şahin, M. (2016). *Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri II, Nilüfer İlçesi I.* Bursa.

Şahin, M. (2017). *Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri III, Nilüfer İlçesi II.* Bursa.

Şahin, M. ve Özbey, A. S. (2017). Nekropol Kazıları 2016-2017. M. Şahin (*ed*.). *Apollonia a.R. Araştırmaları I*. Bursa.

Rizzo, G. E. (1932). *Prassitele*. Mailand.

Wroth, W. (1892). *A Catalogue of the Greek Coins of Mysia in the British Museum*. London.

Extended Abstract

In the article, an appliqué ceramic with a naked male figurine will be examined iconographically and tried to be understood. This appliqué ceramic found during the drilling excavations carried out in 2017 at the island is known as Kız Island, where it is also claimed that Apollo Sacred Area is located at the ancient city of Apollonia a.R.

Apollonia a.R. located in Gölyazı District of Bursa's Nilüfer Borough. With the permission of the Ministry of Culture and Tourism, rescue and drilling excavations were carried out in different areas of the city in our scientific consultancy between 2015-2018 under the Directorate of Bursa Museums Directorate. Excavation and cleaning works funded by Nilüfer Municipality were carried out in the parts of the area known as Kız Island.

Kız Island, which is thought to have the temenos belonging to Apollon, the guardian god of the city, is located approximately 1 km south of the mainland. The first recorded visit was made between 1842-1844 by French travelers M. Philippe Lé Bas and Salomon Reinach.

The purpose of the drilling excavations on the island in 2017 is to identify the possible structures in the temenos area, to understand the architecture, to draw up the plans of the structures, to determine which god if any, the cult area belongs to.

The fragment of ceramic has a height of 11.2 cm and a width of 10.9 cm. On the fragment is depicted a naked male from the façade mounted in applique technique with 10.3 cm high and 6.4 cm wide. The body of the figure is preserved; head, from right shoulder to hand, right foot, left shoulder and left hand are missing. Effective deformation on the surface draws attention. The breaking away shape of his right hand suggests that the figure was attached to the surface of the bowl as an applique. Deep impeller traces running horizontally on the undecorated inner surface of the ceramic piece, rough workmanship, lack of lining, and finally, the concave profile piece on the floor indicates that it may belong to a closed container. The gradual transition similar to the lip profile, a part of which is preserved on the upper side of the embossed surface, also reinforces this possibility.

Standing naked from in the front, the body weight of the male is on his right foot; his left is slightly broken at the knee and thrown to the left side, pressing his fingertips. The profiles protruding just above the ankle level of both feet draw attention. This remarkable anomalies in the ankles can suggest Hermes' winged shoes.

The right arm is left down sideway of body and as seen from the breaking away his left arm is a little sideways ahead. However, the object he is holding cannot be selected due to deformation. The left arm is extended to the side by breaking the elbow, and it stands on the next pillar with support from the elbow. Body, due to posture, draws a convex semicircle to the right. In the background, the underlying profiles that descend from the left arm and rise from the level of the ankles to the right arm draw attention.

Initially, it is thought that the depiction of the naked boy relief represented the famous statue of the famous sculptor of the Classical Age, Praxiteles, Apollon Sauroktonos, which was preserved on the piece of an appliqué ceramic, found in the drilling excavations in Kız Ada during the 2017 excavations. However, it was concluded that this depiction might not represent Praxiteles’s Apollo Sauroktonos, but might represent Hermes and the Infant Dionysos, due to its standing posture supported with a pier on the left side, the chlamys, and the winged shoes. Due to the loss of the baroque appearance in the body lines of the male figure and the thinning of the body, the ceramic piece is thought to be from the end of the 1st century BC. Pergamon is one of the important centers in the production of appliqué ceramics consisting of figures with mythological themes. Although we can’t make any suggestions about the production place of the appliqué ceramics since the excavations have just started, it is noteworthy that a similar example was also found during the excavations in Apollonia a.R., showing that there may be a relationship between the two cities.

Resim Listesi

Resim 1 - Aplik seramik parçası, ön yüz. Foto: Yazar

Resim 2 - Aplik seramik parçası, arka yüz. Foto: Yazar

Resim 3 - Sondaj 4, temel duvarı dışında kuzey-güney yönünde uzanan sondaj çukuru. Foto: Yazar

Resim 4 - Apollonia a.R. kenti drohn fotoğrafı, Kız Adası. Foto: Kazı Arşivi

Resim 5 - Apollonia a.R. kenti haritası, Kız Adası. Foto: Aybek – Öz 2010, 321 Çizim 1

Resim 6 - Apollon Kutsal Alanı rölöve denemesi, doğudan bakış. Foto: Lé Bas 1888, Pl. II-1, 1.

Resim 7 - İmparator I. Maximinus Dönemine ait Apollonia a.R. sikkesi, arka yüz. Kült heykeli ile birlikte tetrastyl tapınak. Foto: http://www.wildwinds.com/coins/greece/mysia/apollonia_ad_rhyndacum/t.html (Erişim Tarihi: 03.05.2020).

Resim 8 - Kız Ada, planlanan sondaj alanlarını gösterir kroki. Foto: Yazar

Resim 9 - 329/320 Vesika Kabartması. Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptothek, Env. 462. Foto: Meyer 1989, Lev. 32.2.

Resim 10 – Dionysos, Kopenhag. Ny Carlsberg Glyptotek, Env. - . Foto: Langlotz 1952, 4 Res. 1.

Resim 11 - Mahdia Hermesi. Tunus, Bardo Müzesi, Env. F 208. Foto: Hellenkemper-Salies 1994, Lev. 13.

Resim 12 - Hermes Andros-Farnese. Roma, Vatikan Müzesi, Env. 53. Foto: Pasquier - Martinez 2007, 305 Res. 215.

Resim 13- Olympia'dan Çocuk Dionysos ile Hermes, Prexiteles. Olympia Arkeoloji Müzesi, Env. - . Foto: Pasquier - Martinez 2007, 123 Res. 22.

Resim 14 - Çocuk Dionysos ile Hermes, Prexiteles. Olympia Arkeoloji Müzesi, Env. - . Foto: Barringer 2014, 290 Res. 5.20.

Resim 15 - Minturno Hermesi. Napoli Ulusal Müze, Env. 155747. Foto: Pasquier - Martinez 2007, 100 Res. 77.

Resim 16 - Anchialos sikkesi. MÖ. 161 - MS. 217. Foto: Lacroix 1949, Lev. 27. 5.

Resim 17 - Dinos Ressamına ait çan krater. Paris, Louvre Müzesi, Env. G 478. Foto: Stark 2012, Lev. 11.a

Resim 1

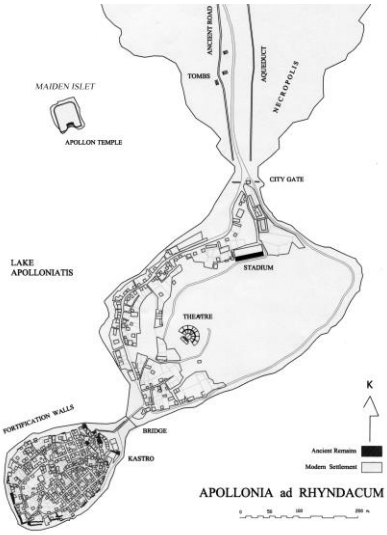
Resim 2

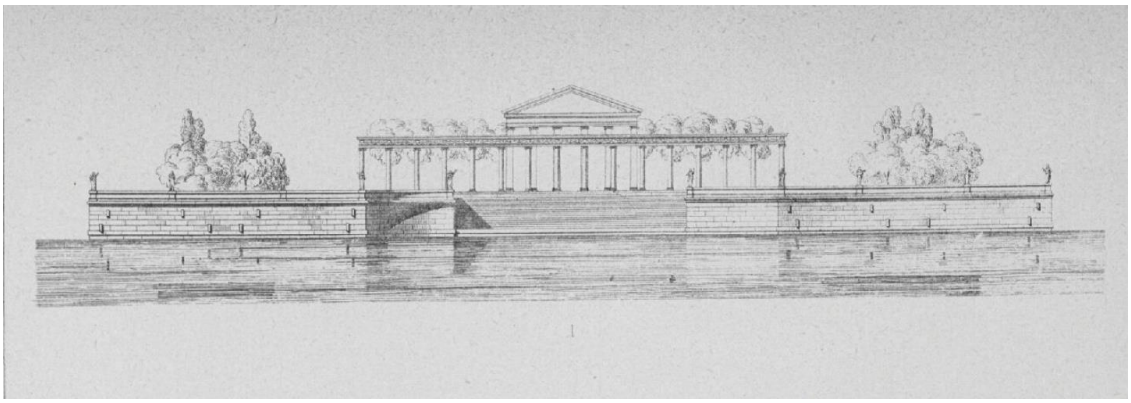
Resim 3

Resim 4

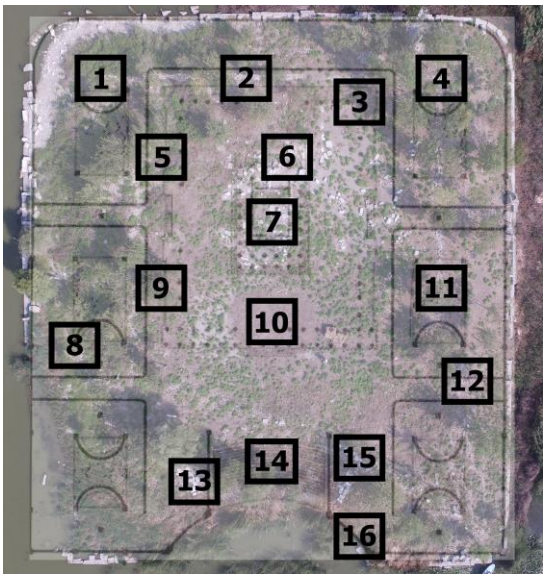
Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

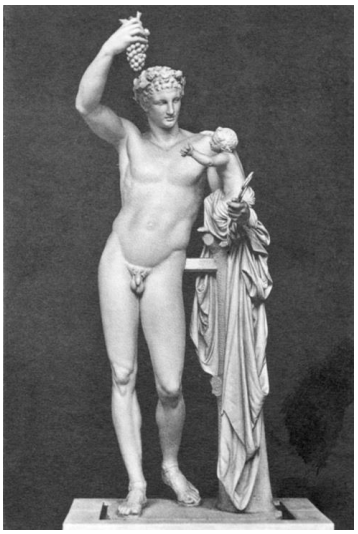
Resim 10

Resim 11

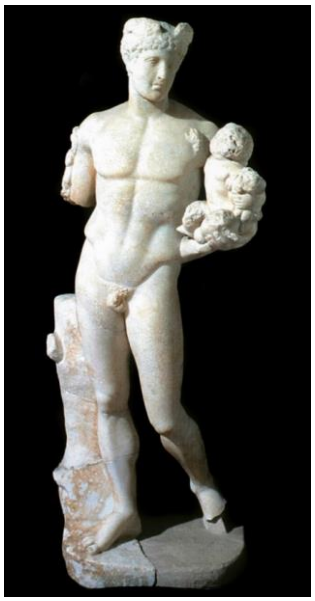
Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17